

З Днем Незалежності, українці!

Ми б'ємося за те, чому немає ціни в усьому світі, – за Батьківщину

Олександр Довженко «Україна в огні»

Свобода – це першорядна цінність, головна умова повноцінного існування як особистості зокрема, так і нації загалом. Українці своїм прикладом доводять цю незаперечну істину. Ми протягом багатьох століть витворюємо свою державу, плачемо своє ельдорадо. Левко Лук'яненко, Степан Бандера, В'ячеслав Чорновіл, Роман Шухевич, Василь Стус, Олена Теліга, Андрей Шептицький, Михайло Грушевський, Ліна Костенко, Дмитро Донцов – світочі української нації. Провісниками незалежності були й залишаються діаспоряни, які розвивають українську культуру на чужих теренах.

Спадкоємність поколінь, бачимо на прикладі воїнів АТО, котрі захищають сьогодні незалежність нашої держави. Їхня незламність – гарант нашої волі. Тільки у спільній боротьбі можна досягнути успіху, потрібно культивувати в собі ментальну незалежність, боротися з українофобством, домагатися кращої долі для нації.

Цент гуманітарної співпраці з українською діаспорою разом з осередками в Європі та Америці вшанує пам'ять загиблих за Батьківщину. Ми маємо довести, що ці жертви не були даремними. Миру нам та процвітання у вільній, суверенній державі!

Гуманітаристика і політика

стали темою дискусій учасників IX Міжнародного Конгресу українців у Києві

Міжнародна асоціація українців (МАУ), яка є ініціатором проведення конгресів українців, заснована 1989 року в Італії, поблизу Неаполя, на установчих зборах за ініціативою та участю вчених-українознавців України, США, Канади, Італії, ФРН, Польщі, Бельгії, Голландії. Уже тоді було визначено її головні завдання: сприяти відновленню та розвитку українознавства, збереженню пам'яток історії та культури; поширювати знання про культурні надбання й наукові здобутки українського народу у світі; проводити українознавчі наукові форуми; координувати діяльність національних асоціацій у різних країнах.

Першим президентом Міжнародної асоціації українців був відомий український мовознавець Віталій Русанівський, паралельно сформувалася Національна асоціація українців, котру очолив Іван Дзюба. Засновано близько тридцяти подібних осередків в інших країнах.

Останні 16 років асоціація існує при НАНУ на базі Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського. Її очолює директор Інституту мовознавства Богдан Ажнюк.

Конгрес став резонансним культурним і науковим заходом, участь у якому взяли понад 500 вітчизняних і зарубіж-

них учених. Це представники наукової еліти з Польщі, Білорусі, Канади, Молдови, Великобританії, Словаччини, Росії, Сербії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Італії, Австрії, США.

Окрему конференцію приурочили до 100-літнього ювілею Національної академії наук України, кращі досягнення якої представили в рамках 13 секцій, 2 конференцій та 9 круглих столів.

Відкриття форуму відбулося за участю віце-прем'єр-міністра України з гуманітарних питань В'ячеслава Кириленка, міністра освіти і науки України Лілії Гриневич, радника Президента України Юрія Богуцького, знаних науковців-академіків НАН України.

Пленарне засідання викликало жваві дискусії, пов'язані з долею україністики. Найгостріші стосувалися занепаду гуманітаристики у світі, пошуку новітніх методологічних підходів, системи рейтингування науковців і наукових інституцій, публікацій у міжнародних наукометричних базах, розробки національної наукометричної бази, подібної до польської Scopus. Були зачитані вітальні слова від Президента України, Прем'єр-міністра, Голови Верховної Ради. Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич акцентувала увагу на тому, що сьогодні в науці надзвичайно важ-

Професорки Агнешка Матусяк і Лариса Масенко

важких інституцій, публікацій у міжнародних наукометричних базах, розробки національної наукометричної бази, подібної до польської Scopus. Були зачитані вітальні слова від Президента України, Прем'єр-міністра, Голови Верховної Ради. Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич акцентувала увагу на тому, що сьогодні в науці надзвичайно важ-

ливо втілювати принципи партнерства. Вона наголосила, що українським гуманітаріям треба виявляти більшу ініціативу у формуванні наукової політики. Сьогодні в Європі російські освітні й наукові інституції постають чинником реалізації ідей «руського мира». І як наслідок, Європа часом не бачить, що Росія – це країна, яка знижує систему міжнародної безпеки. За словами міністра, важливо, щоб українські гуманітарії були помітні на політичному рівні. На думку Гриневич, до системи національної безпеки належать не тільки безпілотники, а й дослідження з історії та літературознавства. Цей емоційно наснажений, відвертий, проблемний і водночас натхненний виступ викликав абсолютне схвалення в делегатів конгресу.

Своєрідне продовження ідеї міністра знайшли в доповіді професора Національного університету «Києво-Могилянська академія» Олексія Гараня «Проблема консолідації українського суспільства після Майдану». Послугуючись даними соціологічних досліджень, науковець продемонстрував, як в українському суспільстві після війни змінилося ставлення до бажання надати російській мові статусу офіційної, до приєднання до НАТО та інших питань. Українці стали значно більше пишатися своїм громадянством, а на сході 19 % мешканців уже вважають вступ до НАТО позитивною подією, хоча до Майдану ця цифра там сягала нуля. Проте в південних регіонах і на сході досі залишається 10 % тих, хто готовий співпрацювати з країною-агресором. Промовець зауважив, що, на жаль, таку «сентиментальність» стосовно Росії не змінила навіть війна, яку Путін розпочав проти України. І саме ця цифра визначає той електорат, за який боротиметься опозиція на наступних виборах 2019 року. Олексій Гарань позитивно сприйняв ініціативу Президента України прописати в Конституції нашої держави членство в НАТО, щоби зняти конфліктність на загальнодержавному рівні.

Гострою, проблемною й надзвичайно актуальною виявилася доповідь заступника міністра освіти і науки України Максима Стріхи. На початку виступу він жартома зізнався, що йому хотілося б говорити про переклад опер українською мовою, проте має говорити про способи підвищити імпаکت-фактор, індекс Гірша та інші проблеми наукометрії, яка виявилася доволі вразливою на сучасному етапі розвитку науки. Publish or perish! – «Публікуйся або загинь!». Саме так часто західні науковці жартують з приводу вимог, які ставлять їхні наукові установи щодо публікацій у міжнародних виданнях. Такі публікації надзвичайно важливі в царині природничих наук, проте вони не можуть замінити монографії для гуманітарія, який здобуває ступінь доктора філософії або доктора наук. Зміни, які запропонували в МОН щодо захисту кандидатських і докторських дисертацій (впровадження рейтингової системи, яка дасть можливість науковцям вийти на захист монографії), знайшли цілковите схвалення серед біологів та фізиків, однак були сприйняті доволі гостро гуманітаріями, для яких вимоги публікуватися в англійських виданнях можуть просто звести нанівець ті царини гуманітаристики, що мають національну специфіку. Як зазначив М. Стріха: «дослідник іспанської літератури – передусім пов'язаний з іспанською мовою». Відтак сьогодні провідні науковці, які активно функціонують у вимірах SCOPUS і Web of Sciences, однак в тому, що важливо підтримувати формування наукових журналів національними мовами. Водночас Максим Віталійович порушив ще одну складну проблему: спробу штучного збільшення індексу Гірша, що засвідчує загалом уразливість наукометрії.

Не менше дискусій викликала доповідь Міхаеля Мозера, професора мовознавства Інституту славистики Віденського університету, президента Міжнародної асоціації українців. Промовець наголосив на кризі сучасної українистики й славистики загалом. Дедалі менше студентів у світі обирають для себе фах гуманітарія. Хіба що поодиноким винятком тут є, скажімо, Український науковий інститут Гарвардського університету чи Канадський інститут українських студій, представники якого були присутні на цьогорічному конгресі МАУ.

Критичні міркування Міхаеля Мозера підтримала й Агнешка Матусяк, професорка Вроцлавського університету, вона підкреслила, що важливо вписати сучасну українистику в систему нової гуманітаристики, яка залежить від студентського попиту, а отже, не боїться нових інструментів і методів аналізу соціокультурного контенту, різних виявів перформативних трансформацій мистецтва, соціальних медіа включно з «Фейсбуком», «Твіттером» та ін. На думку дослідниці, сучасна гуманітаристика має бути міждисциплінарною. «Школа – театр повсякденного життя», – зауважила А. Матусяк. І ця теза є свідченням того, що вища школа не може бути дистанційованою від реальних потреб того, хто прагне здобути гуманітарний фах. Значною мірою ці ідеї підтверджували тези міністра Гриневич, яка виступала раніше. Вона говорила про те, що сучасна гуманітаристика має адекватним способом відтворювати сьогочасні наукові проблеми, щоб українську науку можна було органічно вписати в європейську й загальносвітову, постаючи важливим елементом цієї міжнародної наукової мозаїки.

Своєрідна полеміка виникла між В'ячеславом Кириленком та академіком Ярославом Яцківим, який заперечив віце-прем'єрові в тому, що, на думку окремих представників точних наук, українстика не має евристичності для подальшого наукового розвитку. Проте виступи подальших промовців переконали делегатів у тому, що наразі у світовій гуманітаристиці є певна криза, але відбувається пошук нових методологічних підходів, які не дадуть можливості замкнутися цій науці у вузькому колі.

Як слушно зауважив у газеті «День» Дмитро Дроздовський, докторант Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Стріха мав рацію, наголошуючи у своїй промові на тому, що аудиторія споживачів гуманітарних здобутків менша, ніж у біологів чи фізиків, проте конкурування між фізиками й ліриками априорі було б неправильним, як і конкурування між фізиками чи біологами, які мають зазвичай вищий індекс Гірша. І академік Я. Яцків, і віце-прем'єр В. Кириленко насправді у своїх критичних роздумах відштовхувалися від усвідомлення кризових моментів сучасної науки й, зокрема, гуманітарного знання. Можливо, ще немає однак думки, яку висловив Ярослав Яцків про те, що важливо перекодувати мову гуманітаріїв мовою точних наук, має значні перспективи. Особливо якщо враховувати розвиток досліджень постмодерного періоду, де гуманітарієві досить часто потрібні знання з соціології, психології або ж фізики чи нейрохімії.

IX Конгрес Міжнародної асоціації українців, окреслив перспективи для подальших трансформацій гуманітарних студій та розвитку українистики в ширшій методологічній площині, у якій ключовими постають партнерство, утвердження наукової доброчесності та ініціатив задля формування адекватної наукової політики.

Надія ОНИЩЕНКО

Заціліла в убивчій урагані

До 105-річчя від дня народження Ольги Мак

Коли у квітні 1993 року ми вперше почули від Ігоря Качуровського про вихованку Ніжинського педінституту Ольгу Мак і почали на сторінках газети «Просвіта» друкувати її книгу спогадів «З часів ежовщини» (перша публікація в Україні), то ще не знали, як склалася доля письменниці, де вона зараз. І тим паче не сподівалися найближчим часом зустріти її, в супроводі поета Дмитра Чередниченка, у Ніжинському педагогічному інституті, де вона закінчувала навчання і, де кафедрою загального мовознавства завідував її чоловік, доцент Вадим Олександрович Дорошенко. І ось уславлена письменниця – в Ніжині, поволі виходить з машини, зі слізьми на очах піднімається мармуровими сходами Гоголівського корпусу, цілує колону. Їй вісімдесят, але вона енергійна, життєрадісна, зберігає ясність мислення. Під час «швидкоруч» організованої зустрічі з третьокурсниками дивиться не надивиться на студентів, розповідає їм про своє навчання в інституті, згадує свого чоловіка Олександра Дорошенка, реставрує трагічні картини 1936 року.

Сама Ольга Нилівна (з дому Ольга Петрова) народилася 20 липня 1913 року в Кам'янці-Подільському. З майбутнім чоловіком познайомилася в містечку Солобківці, недалеко від Кам'янця-Подільського, куди її скерували для «ліквідації» неписьменності селян, а Вадим Олександрович працював там інспектором відділу народної освіти. Ось як вона розповідає у спогадах про цю зустріч: «Далі розмова з новими колегами попливла вже зовсім вільно.

– То ви знайомі з Вадимом Олександровичем з Кам'янця-Подільського? (Звідкись довгоносі, про наше родинне місто вже розвідали).

– Ні, не вгадали: ми познайомилися у Солобківцях.

– Як? У Солобківцях? Що воно таке?

– Та таке собі нужденне містечко в Кам'янець-Подільській області.

– А-а, то ви з тих, з Солобковець?

– Знову не вгадали! Ми обидвоє з Кам'янця-Подільського.

– То що ж ви робили в тих Солобківцях?

– Ну... Я поїхала туди з призначенням обласної освіти на ліквідацію неписьменності серед дорослих...

Вадим Олександрович був райінспектором і заробляв сто сорок карбованців у місяць. А я – жалюгідна шіснадцятилітня «ліквідаторша», що при-

Ольга Мак з чоловіком

їхала в старих сандалях, доношеному докраю пальті на зарплату вдвоє меншу від зарплати сільського вчителя, себто дванадцять карбованців і п'ятдесят копійок. Та з такої фінансової й соціальної, коли хочете, відстані навіть мріяти про якість «м-м-м» було смішно. І взагалі навіть часу не було, бо він дуже скоро виїхав з містечка. Ми поженилися в Харкові. Спочатку потрохи виходила заміж, а потім потрохи вчилася в Інституті іноземних мов. (Звичайно, *регім*).

– А чого було більше?

– Думаю, що все таки заміжжя було більше, бо, як бачите, триває вже шостий рік, а інститут я покинула, не дотягнувши навіть двох місяців до кінця другого курсу...»

Тут наведемо невеличку довідку про її чоловіка. Вадим Олександрович Дорошенко (справжнє прізвище Дрочинський). Народився 9 лютого 1905 року в Кам'янці-Подільському, загинув, як нам вдалося з'ясувати з матері-

алів архівів СБУ, 30 грудня 1944 року в Усольтаборі, біля селища Чорне Солікамського району Пермської області, тепер Російська Федерація. Він – мовознавець, перекладач, походив зі старої шляхетської родини Олександра Дрочинського, що став офіцером петлюрівської армії й згодом опинився в еміграції, і землевласниці Марії Маркевич. 1929-го Вадим Олександрович закінчив Кам'янець-Подільський ІНО й був при-

значений райінспектором народної освіти в м. Солобківці. 1930-го переїхав до Харкова, викладав мову в Харківському геодезичному інституті, одночасно працював у мовній редакції Державної радіостанції й перекладачем з німецької, англійської, польської, російської та інших мов при Державному видавництві України. За свідченням Ольги Мак, йому належить втрачений переклад роману «Євгеній Онегін» О. Пушкіна. З 1934 року Дорошенко – викладач кафедри мовознавства

Криворізького педінституту, з 1935, після захисту кандидатської дисертації на тему «Стиль поезії Івана Франка», – завідувач кафедрою мовознавства цього ж вузу, доцент, з 1936 року – завідувач кафедрою загального мовознавства Ніжинського педінституту

Ще з 1936 р. органи НКВС почали пильно вивчати підозрілу біографію Олександра Дрочинського: 1921 року він намагався перейти кордон і втекти до батька-петлюрівця, змінив прізвище на «Дорошенко», незалежний у судженнях, знає головні європейські мови... У червні 1938-го арештований як «учасник української контрреволюційної націоналістичної повстанської організації» та підозрюваний у зв'язках з «ворогом народу» В. Затонським і засуджений Чернігівським обласним судом до розстрілу, але рішенням Верховного Суду УРСР від 03.05.1939 виправданий і після важких тортур випущений на волю. Фатальну роль у долі Дорошенка відіграв тодішній прокурор Дніпропетровської області, згодом генеральний прокурор

СРСР Р. Руденко. Невдоволений рішенням Верховного Суду України, він опротестував його перед сесією Верховного Суду СРСР у Москві й доклав усіх зусиль, щоб учений знову опинився за ґратами. У січні 1941 р. Дніпропетровський обласний суд запросив Дорошенка на своє засідання як свідка у справі ув'язнення його колишніх колег; тут же, у судовій залі, його арештували, інкримінуючи керівництво «контрреволюційною націоналістичною організацією», що діяла при Криворізькому педінституті й до якої входили професори й викладачі Л. Карета, К. Макаревич, Т. Перепада, Г. Кисельов, О. Іванов, О. Гордієвський, Б. Богдановський (помер під час допитів). Рішенням Дніпропетровського обласного суду від 21-28.04.1941 р. Вадима Дорошенка засуджено за ст. 54.2, 54.10, 54.11 КК УРСР спершу до розстрілу, а потім до 10 років таборів, де він і помер. Реабілітований посмертно 9 липня 1956 року. Олександр Дорошенко є прототипом головного героя циклу спогадів Ольги Мак, що як фейлетони 1949 р. друкувалися у «Свободі», 1953 року під назвою «В кігтях НКВД» окремих виданням вийшли у м. Парана (Бразилія), а 1954 р. у Мюнхені були опубліковані окремою книгою під назвою «3 часів ежовщини». У цій книзі Дорошенко діє під прізвиськом «Олександр Мак». Це був один з перших творів, спрямованих проти сталінського режиму (ще задовго до повістей і романів О. Солженіцина).

У Торонто 1956 року виходить друком повість «Чудасій» (у німецькомовному перекладі). Авторка порушує проблему людини, носія свободи як вищого сенсу буття в умовах радянської дійсності на тлі насильницької колективізації, голодомору й деперсоналізації. 1958 року цей твір номінували на Нобелівську премію, але нагороду тоді присудили Борисові Пастернаку за роман «Доктор Живаго».

Ольга Мак навчалася в Харківському університеті та Криворізькому педінституті, а в 1934 – 1936 роках – у Ніжинському педінституті.

Тепер Ольга Нилівна, схвильована, рум'яна, блаженно всміхалася, і її серце сповнювало радість від зустрічі в рідному місті. Вона наче ізольовалася від тягаря багатьох прожитих років, і прислухалася до свого серця. Так навесні до вулика нахилиється пасічник і наслухає: до нього долинає тихе, монотонне гудіння пробуджених бджіл, відгомін життя, що, мов музика, бринить у вулику. Ольга Нилівна розповідає про тих викладачів, про яких ми не знайдемо відомостей ні в енциклопедіях, ні в довідниках, ділиться своїми спогадами про життєві поневіряння в Бразилії, нинішнє життя в Канаді. Знайомиться з музеєм Миколи Гоголя, літературним музеем історико-філологічного факультету, цікавиться репетицією драмгуртка, цілує студентів-акторів, розмовляє з ректором, академіком Ф. С. Арватом і проректором П. М. Ни-

коненком. Потім ми йдемо до будинку, де жили колись ніжинські професори (нині тут навчальний корпус музично-педагогічного факультету), намагаємося розшукати її колишню квартиру. Тепер тут багато змінилося – інтер'єр, коридори, двері. Помічає сліди кахлів від груби, цілком вмурованої в стіну. «Так, це моя кімната, тут я жила, тут народилася моя донька, звідси востаннє пішов до НКВД мій чоловік і більше не повернувся, тут у нас робили трус...»

Ольга Мак померла 18 січня 1998 року в м. Торонто.

Олександр АСТАФ'ЄВ

«Щирий, надійний, українець» Петро Одарченко

Ніжин середини 1920-х років після революційної руйни ожив економічно в непівському відродженні й став майже таким, як був до війни: відновився базар, і, певне, ті самі власники крамничок, переважно євреї, торгували оселедцями, шапками, кашкетами й іншим дрібним крамом, потрібним у селянському господарстві. Щонеділі й у свята лунав передзвін усіх двадцятьох церков міста.

Так почати з Ніжина потягло мене тому, що ми з Петром Васильовичем мріяли колись написати книжку про Ніжин нашого часу, так цього наміру й не здійснивши.

І в інституті, тоді вже під назвою ІНО, чути ще було зв'язок з традиціями славетного Історико-філологічного (Інституту ім. князя Безбородька. – Ред.). Старий Карпо, що опалював печі північного крила будинку, називав нас, студентів, за старою звичкою, паничками, а на головному вході під колонадою стояв незмінний портъє Шамин у дореволюційній лівреї й відповідному кашкеті. Від дореволюційних часів лишився гурт відомих професорів: В. Резанов. О. Грузинський. Є. Харлампович. О. Покровський. Діяла Науково-дослідна кафедра історії культури та мови на чолі з Володимиром Резановим і при ній було щось із п'ятеро аспірантів, серед них двоє філологів: Федір Ладухин і Петро Одарченко. Від усіх

решти, що звичайно ходили в модних тоді невиразного кольору толстовках, цей останній відрізнявся елегантно припасованим убранням, завжди зі свіжою сорочкою при краватці, а його голову прикрашала хвиляста русава шевелюра.

Було б перебільшенням говорити про наше знайомство вже тоді: аспіранти належали до науково-педагогічного складу й зі студентами ближчих стосунків не мали, хоч трохи того знайомства й було: 1928-го відзначалося 15-ліття смерті Лесі Українки, головою комісії був Петро Одарченко, тоді вже відомий як дослідник творчості Лесі, а мені припало бути членом комісії від студентства.

Того ще відносно спокійного двадцять восьмого нікому й на думку не спало б, що ледве проміне один рік, як голова ювілейної комісії зникне раптово й для інституту безслідно. Щойно яких тридцять років пізніше зустрілися ми з ним у Вашингтоні, відтоді й почалася наша дружба. А що діялося з Петром Васильовичем протягом цього тридцятиліття – буде видно з наступного.

Петро Одарченко народився 20 серпня 1903 року в селі Римарівці Гадяцького повіту на Полтавщині, в селянській родині. Вчився в Гадяцькій земській гімназії й за тих років жив у будинку Драгоманова, де тоді жила й Олена Пчілка,

яка опікувалася юним гімназистом. Петро Васильович не поривав контактів з нею й після виїзду її з Гадячого. 1926-го знову зустрівся з нею в Києві й дістав подарунок: книжечку спогадів про Михайла Драгоманова з дарчим написом: «Вельмишановному землякові, щирому надійному українцеві Петрові Одарченкові – на спомин про Гадяче від Олени Пчілки». Ці гарні слова письменниці про майбутнього вченого я виношу в заголовок цієї статті. Ясна річ, що цей епізод у житті Петра Васильовича спричинився до того, що він під впливом знайомства з Оленою Пчілкою розпочав свою наукову діяльність із вивчення творчості її доньки Лесі Українки ще за студентських часів.

1926-го року Одарченко закінчив Ніженський інститут народної освіти й був залишений аспірантом Науково-дослідної кафедри інституту. Аспірантуру він закінчив 1929 року й за цей час надрукував десяток наукових статей, з них вісім присвячених Лесі Українці. Остання з них, передмова до «Вибраних оповідань» її, з'явилася у видавництві «Рух» за інерцією вже після його арешту. Рівночасно Петро Васильович працював і як етнограф, посилаючи матеріали до Етнографічної комісії ВУАН.

Заарештували Одарченка 1 жовтня 1929 року за обвинуваченням у «приналежності до контрреволюційної організації, яка мала на меті повалення радянської влади й відновлення самостійної України» (такої організації, звичайно ж, не було), і Петрові Васильовичу довелося пройти по кількох колах радянського пекла: півроку в арешті плюс три роки заслання до Алма-Ати, по звільненні з якого новий арешт з піврічним ув'язненням, по якому нове заслання в Уральськ. Термін нового заслання закінчився 1937-го, але про Україну, то ж і наукову працю, годі було й думати. Щойно з кінця 1939-го року пощастило влаштуватися доцентом Курського педагогічного інституту.

З початком війни Петрові Васильовичу пощастило уникнути евакуації на схід, і тим робом через рідну Римарівку, Київ і Варшаву він опинився на Заході.

У підсумку, як додати війну, втрачено найпродуктивніше для літератора п'ятнадцятиліття. Щойно по війні, вже в таборах переміщених осіб, Одарченко відновив літературну працю, ще інтенсивніше продовжив її після оселення в США.

Щоб характеризувати наукову діяльність ювіляра, насамперед напрошується виправдане без ювілейної патетики означення: невтомний трудівник на полі української культури і виправдане часом Пчілчине: «щирий надійний українець». У реєстрі його публікацій на 1992-й рік, уже не повному, 569 позицій: література, мова, етнографія. «Моя наукова праця, – пише Петро Васильович в автобіографії, – зосереджувалася в цей час на дослідженні творчості Шевченка і Лесі Українки». Додамо: і великою мірою літератури 19 ст. взагалі. Як також сучасників: О. Зуєвського, М. Ореста та багато інших. «Я виступав у пресі, – цитуємо з тієї ж автобіографії, – і як журналіст і публіцист. Негативні сторони радянської дійсності, репресії, тяжке становище українського селянства, соціальний і політичний гніт на Україні освітлено в багатьох статтях...»

Досить поширений тип ученого, який лишає по собі великий доробок без товстих книжок і монографій. Такий Петро Одарченко: активне втручання не тільки в літературний, а й у загальнокультурний процес, а в його випадку ще й у публіцистику, не лишало часу на спокійне зосередження на монографіях. Щоб пересвідчитися в слушності сказаного, вистачить поглянути на реєстр наукових праць Одарченка.

Щойно скінчилася війна, діаспора поповнилася значним числом лінгвістів і літераторів, які, однозгідно стали на тому, що належить триматися правопису 1928-го року, спрямованого на відрусифікацію української літературної мови, але вже 1933-го року забороненого під звинуваченням у націоналізмі й заміненого зрусифікованим, укладеним за редакцією А. Хвилі. Наступні його видання систематично русифіковано, еміграція вважала своїм важливим обов'язком відстоювати чистоту української мови на основі чесно укладеного правопису, свого часу затвердженого наркомом освіти Миколою Скрипником і ВУАН.

Почесне місце в цьому ділі належить Петрові Одарченку, який уже 1946-го року видав у Авгсбурзі посібник «Український правопис», і відтоді тема мови в його літературній діяльності не пригасає до цього дня. Часом це великі серії статей на зразок «Українська мова в Америці» (щось понад тридцять нарисів) або «Мовні поради», а то й конкретні короткі репліки чи відповіді опонентам: «Географічна назва Сполучені Штати Америки», «Як вимовляється ім'я Марко?», «Ювілят чи ювіляр», «Про слова, що закінчуються на -ат (ят)». Та такого в нашого ювіляра – годі порахувати! А могли ж бути й «товсті» книжки, і як зібрати б докупити бодай частину його мовних порад (на що Петро Васильович не втрачає надії), вийшов би прегарний тандем до книжки Б. Антоненка-Данидовича «Як ми говоримо» – Одарченкове «Як ми пишемо». На такий том, либонь, вистачило б однієї серії статей «Українська мова в Америці».

Не заглиблюючись докладніше в особливості його літературознавчої діяльності, можна бачити, що з ґрунтовних досліджень Лесі Українки й Тараса Шевченка набралось б не на один товстий том джерельно добре устаткованих праць.

Те саме стосується й етнографії. «Енциклопедія українознавства» завдячує Одарченкові низку ґрунтовних статей і безліч менших нотаток. У статейному тритомнику: «Пояснення термінів етнографія, етнологія. Їх обсяг і зміст. Інші терміни». Спільно з З. Кузелею – «Історія української етнографії». Бувши одним з редакторів словникового десяти томника «Енциклопедії українознавства», я часто звертався до Петра Васильовича з проханням написати більшу статтю чи нотатку, і він ніколи не відмовлявся рятуючи нас, з уваги на брак кваліфікованих етнографів на еміграції, у достоту критичних ситуаціях.

Петро Васильович повноцінно жива людина й в особистому житті, не вільному від захоплення також поза сферою науки, з яких либонь найбільше – рибальство з вудкою, якого він не зрікається й по сей день.

Пізнавши ювіляра після далекого Ніжина вже вдруге,

під кінець 1958 року у Вашингтоні, я переконався, який з нього чудовий співрозмовник. Зі свого багатого досвідом життя він може розповісти безліч історій, весело й дотепно. Особливо з досвіду своєї редакторської діяльності, про яку я мало не забув. А вона варта згадки, бодай у таких випадках, як його редакція книжки О. Косач-Кривинюк «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» (1970), бо яко редактор Петро Васильович у невеликому гуртку фахівців цього діла видатно спричинився до вироблення літературної мови діаспори, яка, м'яко висловлюючись, була далекою від досконалості.

В одному з останніх листів маю від нього повідомлення: «Тепер я упорядкую свій архів. Мушу передати архів і свою бібліотеку якійсь науковій установі». Це означає й попередні підсумки майже сімдесятилітньої наполегливої праці на добро української культури. У Петра Васильовича є що підсумовувати. Зі зробленого мін має право бути вдоволеним. Хай йому щастить і далі, у десяту декаду життя ступаючи.

Іван КОШЕЛІВЕЦЬ
«Всесвіт», листопад-грудень, 1993,
ч.11 - 12

Від редакції: Петро Одарченко номер 12 березня 2006 року в США.

ВИДАННЯ

Пісенний «Кобзар»

Всеукраїнський мистецький проект «Україна співає „Кобзаря“» – перший масштабний запис провідними хорами України понад 100 хороспівів на поезію Тараса Шевченка на основі зібрання хорових творів у семи томах «Тарас Шевченко. Пісенний „Кобзар“». Це здійснення заповітного задуму П. І. Муравського – високомистецьке хорове озвучення Шевченкової поезії.

Значну частину хорової шевченкіани П. Муравський записав свого часу з капелами «Трембіта», «Думка», хорами Українського радіо й Київської консерваторії. Усі ті записи 32-х хорових творів, які збереглися у «золотому фонді» Національної радіокомпанії України, зібрано в музичному аудіоальбомі «Пісенний „Кобзар“», диригує Павло Муравський. Видання вийшло у світ 2010 року за фінансової підтримки Президентського фонду Леоніда Кучми «Україна». Цим еталонним музичним альбомом з трьох компакт-дисків започатковано аудіовидання хорової шевченкіани із задуманої серії «Тарас Шевченко. Пісенний „Кобзар“».

Плановий обсяг аудіовидання «Тарас Шевченко. Пісенний „Кобзар“» – три музичні альбоми по три CD у кожному. Перший аудіоальбом містить твори асаррелла, другий – твори з інструментальним супроводом, третій – твори великої

форми з симфонічним оркестром. До акапельного аудіоальбому дібрано 57 творів 50 композиторів, зокрема й 5 аранжувань народних пісень.

Завдяки першому в історії системному, масштабному нотному зібранню й записові хорової шевченкіани стане доступний широкому загалові майже весь співаний «Кобзар». Звучання «Пісенного „Кобзаря“» витончить, поглибить, посилить сприйняття геніальної Шевченкової поезії.

Аудіоальбоми виходять у світ за фінансової підтримки Міністерства культури України. Твори для запису й виконавців добирає експертна рада при Благодійному фонді «Хорова школа Павла Муравського». У ній працюють колеги й учні П. І. Муравського: І. Д. Гамкало, М. М. Гобдич, М. І. Гулковський, Л. В. Бухонська, А. Г. Масленнікова, Т. В. Миронюк, І. Я. Павленко.

Озвучують «Пісенного „Кобзаря“» на благодійних засадах провідні хорові колективи з усієї України під орудою учнів і послідовників маестро Муравського.

Творчий колектив сподівається, що «Пісенний „Кобзар“» відкриє неоціненні скарби хорової шевченкіани вчителям і учням шкіл, педагогам і студентам музичних навчальних закладів, хором диригентам, усім шанувальникам поетичного генія Тараса Шевченка й українського хорового співу як базового мистецтва в українській культурі. Велике розмаїття співаної поезії Т. Шевченка збагатить програми навчальних, професійних і самодіяльних хорових колективів, спомагатиме відродженню української хорової й загальнонаціональної культури.

Високомистецьке хорове озвучення проникливої Шевченкової поезії пробуджуватиме в дітей, молоді й дорослих духовне прагнення в житті, надихатиме на любов до рідної землі, родини, народу та спонукатиме до особистого й національного самопізнання й самоусвідомлення, до моральної зрілості й культурного саморозвитку. Звучання «Пісенного „Кобзаря“» сприятиме посиленню загальносуспільного інтересу до глибинної Шевченкової поезії й українського хорового співу та їх популяризації в Україні і світі.

Олександр ШОКАЛО,
автор ідеї й керівник проекту

Покаяння Алена Безансона

Переклад книги Алена Безансона «Свята Русь» став інформативним приводом візиту в Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя українського журналіста, перекладача, фахівця з мовної політики, громадського діяча Тараса Павловича Марусика.

У преамбулі ректор нашого вишу, кандидат історичних наук Олександр Григорович Самойленко, представляючи гостя, дав кваліфіковану оцінку книзі. На рахунок Тараса Марусика вже не один переклад робіт на історичну тематику, зокрема це праця Володимира Косика «Франція та Україна: Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918)», наукова розвідка Франсуази Том «Кінець комунізму». У доробку Марусика є й переклад дослідження Алена Безансона «Лихо століття: про комунізм, нацизм та унікальність Голокосту» (2007 р.).

Тарас Павлович зазначив, що діяльність Алена Безансона є цінною для українців перш за все через поширення правдивої політики стосовно України та Росії серед європейців. Безансон належить до найвідданіших друзів України. В одному зі своїх інтерв'ю для французького видання він сказав, що Україна – це ключ та умова існування Російської імперії, яка розвалилася разом із комуністичним режимом. Привертає увагу передмова до збірника самвидаву «Етноцид українців у СРСР», у якій національну й мовну ситуацію в Україні Ален Безансон характеризує так: «Радянська влада почала наступ на українську мову. Вона її знищила за межами власне кордонів України. Вона її знищила у вразливих місцях самої України, у містах. Вона намагається надати українській мові, яка до того ж була вельми засмічена русизмами, статусу «фольклорної», сільської мови, від якої кожен, хто хоче зробити кар'єру, має відмовитися».

Ален Безансон у книзі «Свята Русь» викриває комуністичну брехню. У молоді роки він теж повірив оманливим гаслам, і вступив до комуністичної партії, однак невдовзі покався й вийшов з її лав. З часом у цього визначного історика виникне питання: «Чому ніхто не був покараний за злочини комунізму, у той час як було повішено стільки нацистів?»

Тарас Павлович пояснив, чим обумовлена назва книги

Тарас Марусик, Євген Луняк, Олександр Самойленко

«Свята Русь»: у французькій мові для позначення «Росії» і «Русі» існує одне слово «La Russie». Тож перекладач використовував ту чи іншу назву залежно від контексту.

Марусик, розповідаючи про книгу, зачитував багато красномовних цитат, які викликали інтерес, інтригували; виникло бажання якомога швидше прочитати це дослідження.

«Свята Русь» – це книга про природу й механізм дії російської брехні, московське православ'я та слов'янофільство, французький менталітет, і, звичайно ж, історію. Також французький історик досліджує генезу російської мегаломанії.

Ален Безансон виокремлює такі ключові компоненти російської політики: брехня, маніпуляція, гра. Здається, що улюблене заняття росіян – це спотворення та фальсифікація людського й божественного порядку. На думку Безансона, Росія позиціонує свою загарбницьку політику як хрестовий похід. Росіяни можуть знайти виправдання будь-якому (навіть найганебнішому) вчинкові. Свою територію вони сприймають як землю обітовану, для них імператор – це месія: «Місія царя полягає в розширенні кордонів православного царства. Він відповідальний не перед людьми, а тільки перед Богом. Опирається цареві означає повстати проти Бога»; «Експансія розглядається в Росії як щось цілком природне. Вона є не завоюванням, а возз'єднанням. Возз'єднанням російських земель, а потім земель православних і, врешті-решт, інших земель, що мають природне покликання приєднатися до імперії».

Автор зазначає, що незаперечною істиною для росіян стали такі постулати: «проклятий захід», «найвища ганьба для Росії іти спільним європейським шляхом», «краще комунізм, ніж буржуазний і ліберальний капіталізм», «патримональна природа російської держави, яка вважає себе власником землі й майна своїх підданих».

Ален Безансон – це руйнівник міфів про країну, яка агонізує за періодом імперіалізму. Росіяни запевняють, що Москва – це третій Рим, Безансон стверджує, що Росія – це секта; росіяни впевнені, що цар – це втілення Бога на землі, цю гучну заяву французький історик з легкістю спростовує, царі – це невігласи та деспоти; а вираз «великий російський письменник» для Безансона є гомеричним епітетом.

На сторінці 35-й Безансон актуалізує питання непорушності кордонів Росії: «Для європейців Росія була незвіданою зоною. Поняття кордону, який не має права перетнути ні в тому, ні в іншому напрямку, успадковане від Монгольської імперії, набуває релігійного значення, стає бар'єром чистоти і внаслідок цього ще більше костеніє». Аналогія між росіянами та монголо-татарською ордою проводив й український літератор Євген Гуцало у своєму публіцистичному циклі статей «Ментальність орди», зокрема він протиставляє землеробів-українців та кочівників-росіян.

Читаючи книгу Безансона, пригадала слова Фрідріха Шлегеля: «Історик – це пророк звернений у минуле». Ален Безансон розціпив «російську душу» на молекули.

Зініціював цю зустріч голова Благодійного фонду «Ніжен» Микола Пантелійович Шкурко, який подарував університету примірники книги.

Дарія БОБРИК

Спомин про латиського живописця

Ніжинський державний університет здавна зарекомендував себе як культурний осередок творчої генерації літераторів, художників, публіцистів. Саме цей заклад став причиною приїзду до Ніжина в 1905 році латиського художника, засновника пейзажного реалістичного живопису Юліяса Федерса. Його син Георгій отримав золоту медаль, і це дозволило йому навчатися в Історико-філологічному інституті за державний рахунок. Він студював у цьому закладі з 1905 по 1910 рр. Родина Федерсів винаймала дві кімнати в скромному будинку (нині на фасаді цієї будівлі, на площі Гоголя, встановлено меморіальну дошку з мармуру).

Працівники бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя підготували мистецько-художній захід «Живе пам'ять», присвячений 180-річчю від дня народження Юліяса Яновича Федерса.

Картинна галерея нашого вишу була найкращим місцем для проведення заходу такого ґатунку. Коли ви повністю занурені в мистецтво, ви розумієте, як ніколи, що життя – це метушня, пейзажний живопис – умиротворення, можливість знайти спокій у прекрасному.

Модератором імпрези була Галина Осіпова, завідувачка відділу обслуговування бібліотеки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Вона разом з провідним фахівцем музейного комплексу університету Анною Парубець та студентами 3 курсу факультету іноземних мов розповіли про життєвий і творчий шлях митця, повідомили про зв'язок з Ніжином, згадали про книгу Георгія Федерса «Тече річка Персе...», яку він подарував бібліотеці Ніжинського вишу в 1969 році, а також про його рукописи «Мої спогади про Ніжинське театральне товариство».

Майбутній художник народився в селищі Кокнесе (Латвія) 19 червня 1838 року в сім'ї корчмаря та колишньої покоївки. Батько хотів, щоб син був лікарем, а Юліяс мріяв стати художником. Восени 1858 року майбутній живописець вступив до Петербурзької академії мистецтв, тут він потоваришував з Іваном Шишкіним. Юліяс Янович навчався пейзажного живопису в професора Воробйова, отримав дві срібні медалі за малюнок натурщиці 1860 р. і пейзаж 1861 р. 27 серпня 1863 року Академія мистецтв присвоїла Федерсу звання вільного художника з правом йому та його нащадкам «бути вічно й повністю вільними й працювати за власним вибором».

Юліяс працював у Митавському реальному училищі вчителем малювання та креслення. Через брак видатків на утримання педагогів та директорів було зменшено заробітну плату вчителям малювання, креслення та каліграфії. Тому не дивно, що Федерс певний час проводив навіть уроки з фізкультури. У 1868 році він купив фотоательє, де працював до 1874 року.

За картину «Смерч», яку Юліяс Федерс презентував на

міжнародній виставці в Лондоні, його відзначили іменною медаллю. Цю роботу купив для своєї колекції перський шах. Зароблені гроші художник використав для того, щоб відвідати картинні галереї Іспанії, Норвегії та Швеції.

З 1876 року Федерс працює вчителем малювання та креслення в Белгородському учительському інституті (тут він учителював протягом десяти років).

24 травня 1880 року Федерсу надали звання академіка живопису.

Попри матеріальну скруту, Юліяс Янович знаходив сили та натхнення творити. Його мистецький доробок становлять такі пейзажі: «Річка Донець біля Святих гір», «Поблизу Святогорського монастиря», «Долина річки Гауї», «Дніпровський поріг», «Вугільні ями», «Після бурі», «Крейдяні береги», «Будинок у лісі», «Літній пейзаж», «У парку Сігудди», «Руїни в Павловському парку».

Як вже зазначалося вище, сім'я Федерсів певний час мешкала в Ніжині. Це були складні часи для Юліяса Яновича, він хворів, але продовжував писати картини. У галереї Ніжинського державного університету знаходиться полотно, присвячене ніжинській землі. Місцеві краєзнавці ідентифікують його як куточок Графського парку в Ніжині 1905 року.

Саме з Ніжина в 1909 році Федерс відправився у свою останню путь річкою Стікс у царство Аїда. Художника поховали на території Іоанно-Милостивого православного кладовища, де за місцевою традицією хоронили і протестантів. На жаль, кладовище знищила війна, могила художника була втрачена. Але надгробок, зроблений у вигляді обеліску з лабрадориту, знайдений і перенесений на територію Центрального ніжинського кладовища.

Під час імпрези використали диск з роботами відомого латвійця, надісланий у Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою Марісом Пурісом.

Дарія БОБРИК

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво № 352-24ПР, серія ЧГ, від 6 березня 2007 року
Р/р 31253365108946 НДУ ім. М. Гоголя код 02125668 ДКСУ м. Київ МФО 820172

(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Онищенко Н. П., редактор,
Бойко О. Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О. В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О. Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П. В., докт. філол. наук, проф.,
Самойленко Г. В., докт. філол. наук, проф.,
Стребкова І. О., канд. філол. наук.
Макет та верстка – Бобрик Д. М.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою, кімната 210
вул. Графська, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
diaspora@ndu.edu.ua

<http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/tsentr-gumanitarnojspiivpratsi-z-ukrajinskoju-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>